

Železník

Bola jedna mať a mala jedného syna. Nemali nič, iba jeden slivník a dva voly. Keď bola zima, museli aj ten slivník vyrúbať, aby sa voliak zohriali; keď prišla jar, zapriahol syn voly a zorol ten slivník a nasial maku, aby sa voliak vyživil. Ale keď mak dozrieval, všetky vtáčky iba na ňom sedeli a boli by im ho iste skazili, keby syn nebol ešte dakde z kúta vytiahol kušu, čo mu po otcovi ostala. Nuž s tou kusou tam striehol.

Raz, ako tak strežie, spustí sa mu mladý jastrab na ten mak. Janko pochytil kušu a prásk odstrelil jastrabovi krídlo.

"Hej, varovčik, načo si mi to krídlo odstrelil?" ozve sa mu jastrab.

"A ty načo si mi mak kváril?" ozval sa varovčik naspäť.

"Načo som kváril, nato som kváril, - bol som hladný!" povie zasa jastrab. "Ale to vedz, že je môj otec všetkých jastrabov kráľom. Ak ty mne to krídlo nedáš zastrábiť, všetci jastraby sa ti tu zhrnú, aj mak ti skazia, aj oči ti vyďobú."

"No, ver je tak zle nedobre, jastrabík môj! Počkaj, zanesiem ťa k materi."

I zanesol ho k svojej materi.

A tu mať, mala tá roboty, kým kdejaké zelinky poznášala a to krídlo obložila; kým stolára vyhľadala, čo mu ho do doštičiek zapravil, aby sa zrástlo. Naveľa, naveľa jastrab vystrábil sa; ale boli aj dva voly preč, čo to jastrab pahltný naveky len mäso pýtal. Bolo to už ako na holej dlani!

"Ej, braček, gazdíček, my takto viac nenabudneme!" povie jastrabík, keď už poletovať mohol.

"A akože nabudneme?" spytuje sa Janko; lebo ho tak volali, toho syna tej matere.

"Nuž tak nabudneme: My dvaja pôjdeme k môjmu otcovi, aby ti dal dáku vynáhradu, čo som ti tie voly stro-vil. A tvoja mater bude zatiaľ tu u kráľa pece kúriť, aby voliak vyživila sa."

Mater teda ostala u kráľa na zámku pece kúriť a títo dvaja pobrali sa svetom. Jastrabík vždy poletoval vopred a Janko držal sa už len za ním. Prišli až k moru. Jastrab mladý preletel hneď, ale Janko ostal tam na brehu rumádzgať, keď viac za ním nemohol.

"Nerumádzgaj, nerumádzgaj," zavola mu jastrabík z druhého brehu. "U môjho otca nájde sa spôsob aj na to, ako by človek cez more prešiel."

A hneď ta letel a nezadlho priletel s jednou červenou plachtou. Tú plachtu prestrel na more a tá ich hneď oboch preniesla na druhý breh.

Keď už boli tam na druhom brehu, povie jastrabík:

"No, braček, gazdíček, už je nateraz všetko dobre. Najsamprv ti darúvam túto červenú plachtu, aby si mohol putovať aj cez moria. A teraz ťa zavediem tamto na tú horu k môjmu otcovi. Ten ťa nijak naprázdno neprepustí. Zavedie ťa do troch podzemných komôr. V prvej budú samé července, v druhej strieborné a v tretej zlaté peniaze. Z každých ti bude ponúkať. Neber ani z jedných! Len v tej tretej komore bude za dverami stará truhlica; tú si vypýtaj, s tou ponáhľaj sa domov; bude ti ešte, ako ti nikdy nebolo."

Jastrab kráľ vd'ačný bol synovi i Jankovi, keď sa mu tam postavili a rozpovedali všetko. Hneď ho viedol do tých komôr a ponúkal mu, aby si len bral. Janko nič, iba tú starú truhlicu pýtal, čo tam v tretej komore povalovala sa za dverami.

"Ej braček, aký si ty mudrák," hovoril kráľ. "Ber si všetko, len mi truhlicu nechaj!"

A Janko zasa nechcel nič, ak mu truhlicu nedá. Naposled mu ju už len dal a prepustil ho domov.

Rezko kráčal si náš Janko naspäť, nebál sa už mora; preniesla ho cezeň červená plachta. Ale za morom chcel si už vypočinúť. I uložil sa tam na jednej širočiznej lúke a veru sa bol už aj vylačnel. Len mu tak voľač pošeplo, že hádam v tej truhlici bude dačo na zjedenie. Otvorí v nej krajnú pripravu. A tu vyhrnie sa z pripravy ukrutne mnoho statku všakového, väčšieho, menšieho; volov, koňov, oviec, kôz, hús, sliepok, kačičeniec bolo tu do nedovidenia v celých čriedach a krdľoch.

"Toto iba keby si choval, nie žeby ťa ono nachovalo," pomyslí si Janko a otvorí pripravu z druhého kraja. Tu zas vyhrnie sa ukrutne ukrutečne mnoho vojska, že to bol len strach, a ešte mu vraveli, že ich ani tretia čiastka nevystúpila von.

"Títo iba čo by mne uši objedli," pomyslel si Janko a nazrel sa aj do prostrednej pripravy. V tej sa ligotali zlaté peniaze a hoc by koľko bral z nich, nikdy by neboli odspárali sa, iba ešte prispárali. Nuž si potom tam dakde voľač kúpil a zajedol.

"Hej, chlape, bolo by už poberať sa ďalej!" zhováral sa Janko sám so sebou, keď tam nikoho nemal. "Ale ako? Či tie čriedy, krdle, vojská tu nechať, či čo s nimi robiť? Akože ich zasa dnu vpratať?" Nevedel tej veci nijaký spôsob, nuž len sedel a sedel tu utrápený, umučený, akoby ho boli na kríž pribili. Ako tak sedí, prikmotří sa ku nemu chlapisko ozrutné ako dáka hora a čierne ako uhoľ. A to bol Železník.

"Ačak by ti už bolo tie čaty dnu zohnať?" hovorí mu Železník.

"Bolo, bolo," povie Janko, "len či vieš na to dajaký spôsob?"

"Ej, akože by som nevedel, keď som k tebe prišiel! Aj ti ich zoženiem, len či mi na holých kolenách odprisahaš, že si kráľovu dievku za ženu nevezmeš." Spravili sa, že si ju nevezme, lebo dosiaľ nikdy na ženie ani nepomyslel. Keď už bolo po správe, Železný chlap iba obehol okolo statku a okolo vojska, hneď zhrnulo sa všetko naspäť do truhlice.

Rozišli sa každý svojou cestou, iba čo ten Železník Jankovi ešte zavolať:

"Aleže pamätaj, načo si mi dnes prisahal; lebo ak nie, kde ťa pochytím, tam ťa na márne kusy roztrhám!"

Prišiel Janko domov a ukázal matke truhlicu. Tá sa mu iba vysmiala, že by ona za to ani pred dvere nebola vyšla a že načo mu truhlica, keď nemá, čo by v nej trímala. Ale Janko kázal materi len pastierov jednať, že však tam sú celé stáda. Tá ísť nechcela. Unúval ju dovtedy, kým sa len nepobrala. Ale ju tam ľudia iba vysmiali, čo priniesla na závdavky? Dal jej z tej prostrednej pripravy za zásteru dukátov na tie závdavky. Tu ešte len mala čo napočúvať sa od ľudí, načo im pastieri, keď tu ničoho nikde nič, keď i tak kremä dva volky mali, aj tie si prejedli.

"No, veď som ti," vraví mu, "prišla s obnôškou do domu; bez toho mohla som zaobísť sa."

"A veď je nič," hovoril syn. "Ale môj statok musí predsa na pašu."

I vypustil ho von. Čriedy, krdle vyhrnuli sa, len tak zaľahli zem. A tu ti pastierov ani nebolo treba, lebo tam pri každom krdli hneď aj jeho pastier a krdle rozpásali sa na šír, na diaľ, až milá vec.

Vypúšťal Janko svoje statky a tým bolo dobre, lebo chodili po širočizných kráľových lúkách. Ale tu raz, keď prišla mati tie pece kúriť, rozhneval sa kráľ a zle-nedobre do nej, či to jej synove čriedy, že keď je taký mocnár, aby hotovil sa naraz ráno proti siedmim rotám do boja. Prišla mati so strachom domov.

"Oj, nebojteže sa, mamó moja, nebojte," povie syn. "Keď ich kráľ má sedem, mám ich ja sedemdesiat sedem."

Naráno vypustil Janko svoje vojsko na lúku, kde sa mali biť. Spýtal sa Janko svojho vojska:

"Koľkíže ste dost' oproti siedmim rotám?"

"Aj mňa je viac ako dost'!" vyskočí jeden krivý, ale vrtký sprostred vojska. I tak, keď už prišlo na bitku, zrazil tento jeden malým prstom sedem rôt kráľových.

Kráľ sa nahneval a kázal hneď druhým siedmim rotám stúpať do poľa. A tento krivý i druhých i tretích i vari ešte aj štvrtých sedem rôt tak zbil ako tých prvých, kým len všetko kráľovo vojsko nepohynulo.

Teraz ale už Janko inak obrátil. Odkázal on kráľovi voľačo. Že, vraj, ak mu nedá svoju dievku za ženu, aby sa hotovil aj s ňou jemu pece kúriť, tak ako jeho matka kúrievala. A dal si hneď kaštieľ postaviť a kúpil si hrdé šaty. Keď to kráľ videl, vďačne mu sľúbil svoju dcéru za ženu, aspoň radšej, ako čo by bol mal tie pece podkurovať.

Viezli sa na sobáš v krásnom hintove. Iba kde sa vezme, tu sa vezme ten Železník a letí pravo na Janka. Janko nemal tu truhlice, nemal obrany, nuž len skočil a utekal, ako vládca.

Železný chlap sa iba zarihotal a zavolať za ním:

"Len si ho utekaj! Mám ja času vojsko z truhlice vypustiť a pannu dať zaviesť pre seba, kde sám chcem; mám času teba ešte tri razy dohoniť!"

Utekal Janko, utekal pustými horami, rudnými cestami, dobehol k jednej izbičke. Tam bývala ježibaba. Zaklopa a vniel dnu:

"Bože vám daj dobrý deň, pani matka!" „Bože daj i tebe, syn môj! Viem, pred kým utekáš, ale sa nič neboj! Sadni si, zajedz si polievky a mäsa, vyspi sa! Môj psík je Ďalekohľad, a keď tvoj Železník bude ešte na tri míle ďaleko, zabrechne prvý raz; keď bude na dve míle, zabrechne druhý raz; keď bude na míľu, zabrechne tretí raz a už ťa vtedy zobudím."

Sadol si, zajedol si, pospal si, a keď pes tretí raz zabrechol, zobudila ho starká, na cestu zastrčila mu do kapsy postruhník a kázala mu utekať.

Utekal Janko, utekal pustými horami, rudnými cestami. Dobehol k druhej izbičke. I tam bývala ježibaba. Zaklopal a vniel dnu:

"Bože vám daj dobrý deň, pani matka!"

"Bože daj i tebe, syn môj! Viem, pred kým utekáš, ale sa nič neboj! Sadni si, zajedz si polievky a mäsa, vyspi sa! Môj psík je Ďalekosluch, a keď tvoj Železník bude ešte na tri míle zeme, zabrechne prvý raz; keď bude na dve míle, zabrechne druhý raz; keď bude na míľu, zabrechne tretí raz a už ťa vtedy zobudím."

Sadol si, zajedol si, pospal si, a keď pes tretí raz zabrechol, zobudila ho starká, na cestu zastrčila mu do kapsy postruhník a kázala mu utekať.

Utekal Janko, utekal pustými horami, rudnými cestami. Dobehol ku tretej izbičke. I tam bývala ježibaba. Zaklopal a vniel dnu:

"Bože vám daj dobrý deň, pani matka!"

"Bože daj i tebe, syn môj! Viem, pred kým utekáš, ale sa nič neboj! Sadni si, zajedz si polievky a mäsa, vyspi sa! Môj psík je Mocný, a keď tvoj Železník bude ešte na tri míle zeme, zabrechne prvý raz; keď bude na dve míle, zabrechne druhý raz; keď bude na míľu, zabrechne tretí raz a už vtedy ťa zobudím."

Sadol si, zajedol si, pospal si, a keď pes zabrechol tretí raz, zobudila ho starká, na cestu zastrčila mu do kapsy postruhník a kázala mu utekať.

Dobehol Janko k moru, keď mu Železník bol už za päťami; bol by ho už roztrhal. Ale Janko mal vždy svoju červenú plachtu okolo pása okrutnú. Odpásal si ju hneď, rozprestrel a tá ho preniesla na druhý kraj. Železník nemal tej pary za ním za more, nuž sadol si tam a tam vyčkával. Ale aj Janko bol už zmorený a ľahol si a spať, hen za tri dni!

Na tretí deň zodvihne hlavu, ale tu dobre od ľaku neskapa! Traja psiskovia - ako jalovice - ležali okolo neho zo troch strán! Nemal sa kade hnúť. Čiahol do kapsy, že im podhodí z tých postruhňov, že ho hádam voliak prepustia. A tu z postruhňov ani omrvinky, lebo to tie po-struhne boli premenili sa na psov a psi neboli žiadni druhí len ten Ďalekohľad, Ďalekosluch a Mocný, čo mu takto ježibaby dali na pomoc. Tie začali teraz okolo Janka chvostami krútiť a zaliečať sa mu, akonáhle obadali, že už Janko prebudil sa. Hneď vedel, že mu už nič neurobia; zobral sa ďalej a traja psikovia všadial s ním.

Ako tak išli, prišli do jedného zámku, v ktorom iba jednu paničku našli samotnú ako prst. Janko stal u nej do služby, keď takto nemala nikoho, kto by jej zámok obhajoval aj šire hory okolo neho. Tu Janko každý deň aj s tromi psy chodieval na poľovačku po tých horách a vždy len na noc prichodil zámok hájiť.

A tá panička zasa chodievala každý deň k tomu moru na prechádzky a tam voľač vyzerala. Vyzerala ona toho Železníka, že sa vráti na Jankovej plachte, keď ho dohoní a roztrhá. Lebo to bola ona, čo viezla sa s Jankom na sobáš a Železník ju sem dopravil s vojskom i s truhlicou a už teraz len naňho čakala a Janka už nepoznala, ani on ju.

Raz už potom zazrel sám Železník paničku z druhej strany mora a volá na ňu. Hneď sa mu ozvala a poznala ho aj ona. Pekne sa dohodoriť proti Jankovi, ako čo majú robiť.

Nevedel Janko nič; večer vrátil sa ako inokedy domov, navečeral sa, poobzeral sa po celom zámku, a keď nikde nič nečul, ľahol si spať s pokojom a najmä nad ráno tuho usnul. Vtom prikradla sa k nemu na prstoch milá panička, potíšku odviazala mu spravodlivú červenú plachtu a druhú tej podobnú priviazala na pás. Len čo Janko nohu vytiahol zo zámku, už ona pod k moru! Priviezla sa na plachte k Železníkovi a naspäť i so Železníkom do zámku. Tam mu ona ukázala, kde Janko spáva v izbe a kde psy pred ním v pitvore; aby vedel, ako má si čo nastrojiť, bo Železník pred psami ani ukázať sa nesmel.

Vykopal si teda jamu podo dvere v tej izbe, kde Janko nocoval a tam ľašoval naňho. Večer, keď Janko vracal sa z poľovačky, stratil sa od neho Ďalekohľad; ani nevedel, kde podel sa. Čudoval sa veľmi, bo tie tri psy nikdy neodišli mu od boku. Iba keď ti ho nájde doma ležať podo dvermi, a to na tom Železníkovi, o ktorom Janko nazdával sa, že je ešte vždy za morom. Dost' volal psa k večeri, kým druhí okolo stola obskakovali a uhrýzali si, čo im podhodil; ale ten nehnul sa z miesta celú noc.

Na druhý deň vykopal si už Železník jamu pod ohnište a tam sa skryl. Večer ale dobehol vopred Ďalekosluch a ľahol si na Železníka. Janko zas len hlavou krútil, volal i bil psa, aby šiel ku stolu, ale ten nehnul sa až do rána.

Na tretí deň vykopal si Železník jamu pod samý stôl a myslel si, že Janka pri večeri čo len za nohu dochytí. Ale tu večer zas zavalil sa ten Mocný na neho, že do rána ani údom hnúť nemohol. Museli si to len inak nastrojiť, ak voľač vykonať chceli.

Len tu milá panička pekne okolo Janka, že tak a tak, tie psy musia choré byť, keď tak ani žrat' nejdú, ani sa nepohnú, aby ich doma nechal aspoň raz, kým si oddychnu, že ich ona bude dobre chovať. Dal sa Janko nahovoriť a pochytal psov do komory na reťaze, aby za ním nemohli.

Skučali psy na reťaziach, kým Janko blúdil sám po horách a Železník tri zámky na komoru pripravoval, aby psy von nemohli.

Blúdi Janko, blúdi a nič zastrelit' nemôže; iba jedna myška pletie sa mu ustavične popod nohy. Naposledok ju chcel už odkopnúť.

"Ej, Janko, neodkopniže ma, neodkopni!" ozve sa myška. "Či ty nevieš, ako tebe tvoja prísaha draho prichodí a ešte ti drahšie príde, ak sa nezoberieš. Tam Železník zámky zakladá na tvojich psov, a ak ich pozakladá, dobehne za tebou a roztrhá ťa na márne kusy. Ponáhľaj sa, aby si ty dobehol, kým tie zámky dobre nepozakladá. Ak by ti predsa bolo pripozde, vybehni na tú vysokú vrbu pri vode, a keď ťa bude Železný chlap volať dolu, zhadzuj mu, čo môžeš, zo seba! Ved' už potom uvidíš, ako bude."

Poslúchol Janko myšku a bežal, čo mu para stačila. Ale ako dobehával, už Železník poslednú zámku zakladal. Nuž len skoro vydriapal sa na tú vrbu. Železník vyskočil zo zámku ako zbesnetý a volá naňho na tú vrbu:

"Pod' dolu, bo ťa aj s tou vrbou na márne kusy roztrhám!"

Janko zhodil mu klobúk; hneď bol klobúk na márne franforce rozdriapaný. Železník zas len volal a Janko mu zhadzoval po jednom zo seba, čo

len na sebe mal a Železník to všetko rozdiapal, že z toho ani nite nezostalo.

Keď už Janko nemal čo zhadzovať zo seba, rozbehol sa Železník proti tej vrbe, že ho hneď dolu strasie. Vtom ale odtrhol sa z reťaze Ďalekohľad, roztrepal dvere a zámky, pribehol a oddal sa do Železného chlapa. Železník len raz otrepal psa, hneď bolo po ňom.

Rozbehol sa zasa proti vrbe a už ju tak rozkyvotal, dobre Janko z nej nesfrkol. Vtom odtrhol sa Ďalekosluch, bil sa so Železným chlapom. Otrepal Železník Ďalekoslucha o zem; priam bolo po ňom.

Rozbehol sa zasa proti vrbe a hádam by ju bol už z koreňa vyvrátil, keby nie ten Mocny. Ten odtrhol sa z reťaze naposled a bil sa so Železným za pol dňa. Raz ho predsa otrepal o zem tak, čo iba hlina ostala z neho. A to toľko tej hlíny sa tam navalilo, že z toho povstal celý vrch. Ale to bola hlina len na povrchu, tam dnu bola samá merná ruda na železo. Od tých čias nazvali ten vrch Železníkom a kopali aj kopú v ňom rudu na železo.

Ten pes Mocný vzkriesil potom aj tých svojich dvoch kamarátov a všetci traja oddali sa do tej paničky, že Jankovi bola neverná. Túto potom na márne kusy roztrhali.

Keď sa to stalo, premenili sa na ľudí, aj ten zámok, aj tie hory pusté ožili a bolo tam ľudí mnoho. Janko našiel v zámku aj svoju truhlicu a vypustil z nej svoje stáda a tie už mali kde pásť sa na vlastnom a vypustil z nej aj svoje vojsko a s tým nebál sa už nikoho; a peňazí si vyberal, koľko kedy chcel a bol už teraz bohatý.

Poslal si po matku a oženil sa s tou najkrajšou paničkou v celej krajine.